

МЕТА.

Въ своїй хаті, своя правда,
И сила, и воля!

Т. Шевченко.

№ 16.

Львівъ, дня 15-го Жовтня, 1865.

ЧОГО ХОТЯТЬ ОДНІ И ДРУГІ?

Коли інші краї славлять пяті роковини жовтневого диплому ознаками великої радості, будучої доказомъ живійшого ніжъ передъ тимъ участія въ життю політичнімъ, то на-відворотъ у насъ, въ з'єдноченій Галичині, проминає той вічнопамятний день майже не завбачно. Ледве одинъ дневникъ замаркувавъ роковини того дня у своїхъ колюмнахъ, міжъ-тимъ коли всі інші тільки поєдинчо доносили о ілюмінаціі празькій; за те дневники, такъ тутешні, якъ и зъ іншихъ краївъ, не донесуть о жаднімъ важнійшіймъ акті для ославлення того дня въ Галичині.

Найважнійшимъ актомъ була би незаперечно одна программа політична, на котору такъ Русини якъ Поляки згодились би, — программа оперта на великихъ засадахъ, зарученихъ тимже дипломомъ. Навіть здаєтця, що такій згідності не повинно нічого стояти на перешкоді. Атже-жъ Поляківъ уважають інші Славяне яко такихъ, которі відъ-разу въ жовтневіймъ дипломі признавали найсильнійшу поруку для автономіі Галичини, а руські органи въ найновійшихъ часахъ тежъ свою прихильность для засадъ того-жъ диплому заявили. До того додаймо сей фактъ, о которімъ ми доносили, а которий жадною компетентною стороною досі не заперечено, що именно межи польськими и руськими членами репрезентаціі краєвої въ ділі поєднання уже пересправляно, то конечность такої взаємно умовленої програми покажетця за надто почувство-

ваною, щоб можна ще подумати о якихъ неодолимихъ внутрішніхъ перепонахъ. Де такихъ перепонъ нема, тамъ отже о неможевності и говорити не можна; а все-жъ таки и до нинішнього дня неможемо зареєстровати взаїмне умовленне такої програми яко фактъ доконаний. Результати пересправъ mezi польскими и руськими членами репрезентації краю, які вони не були-бъ, заявлятця ажъ на найближчимъ зборі львівського сойму, а причиною сего є те, що публична опинія краю, коли узгляднити становище, яке до нинішнього дня органи руські и польські супротивъ себе займають, ще на стільки не успособлена, щоби одну вспільну програму, въ котрій безъ уступокъ взаїмнихъ обійтися не може, належито поперти; навідвороть, могло би легко случитися, що зъ одноі або зъ другої сторони зділано би такий папірь на репрезентацію краю, що розпочате діло взаїмної умови въ самімъ зачатку розбилось би, а въ такімъ случаю такъ важний край, якъ Галичина, втративъ би всякий впливъ на розвязку питання державного, зі skutки которого потімъ и на Галичині скропились би не менше, коли не більше, ніжъ на кождімъ иншимъ краю монархіі.

Неуспособленне опинії публичної, репрезентованої органами руськими и польскими въ краю нашимъ, є отже головною причиною, для-чого, мимо заявленої, Поляками відъ самого початку а Русинами відъ недавна, прихильности для жовтневого диплому, одні и другі на вспільну, публично сконстатовану, програму згодитися не можуть. Що въ тімъ неуспособленню самі-жъ керовники опинії публичної, т. є. її органи, найбільше винні, то є по крайній мірі для насъ, жителівъ Галичини, річъ зовсімъ ясна, якъ не менше и те, хто зъ виннихъ найбільше виненъ.

Придивімся-жъ теперъ, що зділала публицистика польска и руська, въ справі зближення обоіхъ народностей въ Галичині, відъ упадку Шмерлинга ажъ до нинішнього дня. Ото на відомость о зміні уряду виступили польські органи зъ грудневою польскою адресою, яко загальнимъ виразомъ жадобъ краєвихъ, которі новий урядъ осушити повиненъ. Вже отся одна манифестація була для насъ достаточнимъ доказомъ, що публицистика польска, котора підчасъ послідньої польскої кризи такъ много хорошихъ слівъ о повній автономії и рівноправності руського народу въ будучімъ господарстві польскимъ говорила, зовсімъ не тою показала, коли прийшлося заступати ті самі интереси руського народу въ Галичині, яко въ краю австрійської монархіі. Въ сімъ посліднімъ случаю вернулася вона впять до тої адреси, котора о рівноправно-

сті руського народу нічого не знає, а підъ автономією краєвою тільки автономію польскої народности розуміє. Що Русини о тій адресі польскої давнійше собі думали, те мабуть польські публицисти хорошо знають. Вона то споводовала, що галицькі Русини въ свою пору окремішно депутацію зъ своєї сторони до Відня виправили. Добитишого протесту мабуть заявили годі. Вправді Поляки старалися давнійше одмовити тій депутації характеръ висланниківъ народніхъ, називаючи її по просту святоюрською. Не перечеимо, що ініціатива въ тій згяді відъ Св. Юра вийшла, но съ того не впливає ще, що ся ініціатива не була похвалена руськимъ народомъ. Звісна річъ также, що въ ту пору народъ руський іншихъ законнихъ заступниківъ не мавъ, и що въ недостатку такихъ Св. Юръ уже давнійше бравъ ініціативу въ справі народній, не попадаючи въ коллизію зъ народомъ. Що опинія народу руського помянутій грудневій адресі польскої рінущу противилась, и що вона и до нинішнього дня въ користь тої же не змінилася, за те ми ручимо въ имени народної руської партії, окоторій предці органи польскі — здається, съ переконаннямъ — не однократно обзивались, що вона має чесну народню гадку, хотя симпатій для Польщи не заявляє. Помянута адреса обіймає въ собі толкованне засадъ жовтневого диплому въ такімъ змислі, въ якимъ польска народность въ Галичині осуценне диплому понимає. Піднесенне отже тої адреси въ таку пору, коли зо зміною уряду въ Австрії, народность польска, зробивши въ послідніхъ часахъ такъ много прикрихъ досвідчень, свою беззвочну політику супротивъ Русинівъ галицькихъ на лучшу, лєкше ніжъ передъ тимъ, змінити могла, було для сихъ послідніхъ найвиразнійшимъ доказомъ, що Поляки иншого толковання дипломовихъ засадъ не понимаютъ. Коли-жъ узгляднимо, що приступленне до тої адреси є для Русинівъ, по недостатку якої не-будь гваранції для своїхъ правъ народніхъ, річию безумовно неможливою, а зо сторони польскої иншої програми не поставлено, то и не диво, що и Русини зо своєї сторони таку саму неуступчивость заявляють, и держатця тої засади, що и въ 1848 році, жадаючи територіяльного поділу Галичини. Публицистика руська заявила отже після зміни уряду таку саму односторонность въ справі поділу Галичини, якъ польска въ справі грудневої адреси; обі заняли те саме становище, на якимъ стояли передъ днемъ 26. Лютого 1861.

Ми кріпко переконані, що дискусії съ такого становища взаємне зближенне и виrozumінне ані однимъ крокомъ на передъ

не посунуть, а понеже знаємо, що Полякамъ такъ трудно приходить всяка иніціатива, котора була би злучена зъ уступками въ користь руської народности, отже ми перві рішились поставити таку програму, въ которій поділъ Галичини не бувъ цілюю, тільки середкомъ. Се була отже уступка значна, котора могла статися поводомъ дискуссії, ведучої до ближчого порозуміння на підставі уступокъ взаїмнихъ.

Но янже прийато нашу иніціативу зо стороны публицистики польської? Ото одинъ тільки „Przegląd“ звернувъ на неї свою увагу, а обавляючись одшибнутись відъ гурту, одповівъ, що навіть такий поділъ Галичини, который ненарушає зовсімъ державно-правної цілости того краю, послуживъ би тільки въ користь засади *divide et impera*, а до того противитця — трактатамъ зъ 1815 р.! *Przegląd* не понявъ зовсімъ нашої гадки; лучше, здається, поняли її ті органи польські, которі зовсімъ о ній перемовчали. Намъ не ходило о те, які аргументи висунуть Поляки въ поле супротивъ справедливости чи несправедливости поділу Галичини, тимъ більше, що подібні аргументи, якъ подавъ *Przegląd*, не суть ніякими аргументами; ми хотіли подати нашою уступкою спосібність до вєднання якої не-будь першої уступки зо стороны польської, до опущення тихъ неприступнихъ становищъ, які публицистика польська и руська супротивъ себе заняли, и до заведення дискуссії, котора, приспособляючи опинію публичію, могла зъ часомъ увінчатитя добримъ skutкомъ. Замість того одвітила польська публицистика такимъ одвітомъ, который дальшу дискуссію перериває, и мовчаннемъ, которе більше заявило, ніжъ на словахъ сказати можна. Ми именно пізнали сь такого поступовання публицистики польської незмінний заміръ Поляківъ: залагодити галицьке питання безъ найменшої уступки відъ засадъ висказанихъ въ грудневій адресі, — заміръ, который сь согласіємъ руського народу ніколи не прийде до skutku.

Супротивъ такого стану річей не випадало би намъ нічого иншого зробити, якъ тільки зьєднотитися сь тою руською партиєю, котора жадає безъусловного поділу Галичини, тимъ більше, що тої засади держитця и руська часть репрезентації краєвої, якъ объ тимъ довідуємося зъ брошури *Denkschrift in Betreff der Theilung Galiziens*. Но щобъ мати супокійну совість, що ми нічого зъ нашої стороны въ справі взаїмного зближення народности польської и руської не занедбали, подаємо ще одинъ спосібъ до

розвязки галицького питання на підставі уступокъ взаїмнихъ, який предкладає „Zukunft“ въ артикулі „Тироль и Галичина“, котрий ми зовсімъ, яко власну пропозицію, ставляємо, и одъ польскихъ органівъ дискусії надъ тимъ предметомъ ожидаємо. Коли-бъ и теперъ не довелось намъ нашого щирого заміру досягнути, то запевнямо, що отсе певне послідній крокъ буде зо стороны руської.

ТИРОЛЬ И ГАЛИЧИНА.

(Изъ „Zukunft“).

Недавно тому министерство Белькреди озадачило Австрію однимъ учинкомъ, котрий многі небезпечно-смїливимъ назвали, а котрий ведля нашої думки заявляє справді державничу мудрость. Ми розуміємо тутъ те розпорядженне, котримъ для южного Тиролю утворено намісничу експозитуру, а за-разомъ постановлено, щоби окремішній, зъ италіянсько-тирольскихъ заступниківъ утворитись маючий, виділъ сойму краєвого обнявъ управу помянутої части краю.

Ми понимаємо, що обзиваютьця голоси, которі, съ поглядомъ на аннексійні прямовання акційної партії въ королєвстві италіянськимъ и на сепаратистичні тенденції, які одна частина италіянського елемента въ южнімъ Тиролю ховає, помянуту міру небезпечною вважають. Но ми добачаємо їй державничу грість у тімъ, що вона, даючи италіянському елементу въ Тиролі автономію потрібну до ёго свободного розвою, власне черезъ те надломала кінчикъ овимъ агітаціямъ, которі підъ предлогомъ запереченої автономії свою діяльність розвивали.

Коли зважити, що сіверний и южний Тироль въ своїхъ интересахъ міжъ собою не тільки різницею народности але также тимъ різняття, що въ италіянськимъ Тиролі торговельний, въ сівернімъ же хліборобський и промисловий елементъ передує, що послідній переважно до консервативнихъ, а южний Тироль більше до модно-либеральныхъ засадъ прихияється, и що наконецъ также историчні титули въ користь якогось ступня самоправности для южного Тироля промовляють, то не можна инакше, якъ тільки повну похвалу оддати рішенню министра, узглядняючому всі ті моменти. Графъ Белькреди сиймъ учинкомъ, озвизавъ ту проблему,

якъ можна въ краю, замешканімъ розмаїтими народностями, безъ уїми політично — територіяльній, законодавчій, а навіть административній єдності тогоже, розмаїтимъ народнімъ и иншимъ интересамъ автономично руку оставити.

Міжъ-тімъ якъ експозитура намісника въ Триєнті гварантує жителямъ южного Тироля швидче, дешевійше и спеціальнимъ їхъ интересамъ рівнородне залагодженне ділъ, ручить та концессія, що окремішній соймовий виділъ автономично управу италіянського Тиролю вести буде, и за справедливе узглядненне и бистре розвитте всіхъ ёго осібнихъ интересівъ. Для увінчання сёго достохвального министерського діла треба-бъ тільки ще такого довершення, которе спосібне було би, захоронити жителівъ южного Тиролю и їхні интереси также и въ законодавстві супротивъ майоризації зо стороны численнішихъ заступниківъ сіверного Тиролю. Коли се именно такъ, що южний и сіверний Тироль міжъ собою стосунками своїми истотно різняця, — а сю подію признало министерство своєю вище помянутою установою, — то отея різнородность жадає доконче, щобъ їй и въ законодавстві відповідні компромисами справедливость зділана була.

Теперь же є отее досвідами парламентарного режиму часто потверджувана истина, що більшость по числу головъ, особливе де ходить о народні противоположности, супротивъ меншости и интересівъ тої же найчастішъ нетолерантна, а не-то-що до компромисівъ съ посліднёю готова, заявляється. Въ Австріі де противоположности народні, жалься, ще такъ небезпечно напружені, и де політикою народнёї гегемоніі уже такъ багато лиха наброєно, є розвязка ось помянутої проблеми: захистити меншості супротивъ більшостей — найбільшої ваги для скріплення монархіі.

Отже думаємо, що въ Тиролі сю розвязку зовсімъ поєдинчо и природно такимъ побитомъ осягнути-бъ можна, щоби законодавство сёго коронного краю вільними компромисами межи италіянськими и німецькими заступниками Тиролю виконувалося.

Велика різниця межи законодавствомъ, походячимъ зъ диктатівъ простої більшости по числу головъ, а легисляцією впливаючою зъ уговорівъ межи різнородними групами интересівъ (куриями), лежить у тімъ, що сей послідній спосібъ гварантує законодавчі компромиси, которі кождому управненому интересові особ-

ному до якогось ступня оддають справедливість, між-тимъ коли въ першімъ случаю більшість завсіди старатися буде законами на коштъ меншости свої спеціальні цілі спромагати. А понеже кождий край коронний тільки по законахъ на ёго власнімъ соймі ухваленихъ управлятися має, то ясна річъ, що уділення, хоч-якъ би обширної, административної автономії позбавлене було би більшої часті своїхъ спасеннихъ skutківъ, коли-бъ закони, ведля которихъ управляти належить, були би тільки виразомъ и середкомъ до спроможування одностороннихъ спеціальнихъ інтересівъ.

Де-які зъ нашихъ читателівъ запитають здивовані: якъ же отсе тирольске питанне складається зъ галицькимъ?!

На те одвічаємо: Галичина тежъ замешкана двома різними народами (Поляками и Русинами), зъ которихъ кождий має осібні народні, церковно-религійні и соціальні інтереси; въ Галичині тежъ треба ті різнородні елементи супротивъ майоризацій въ законоподавчій області захистити и признаннемъ самоуправи інтересамъ такихъ скілько-можъ вільне поле отворити, отже ті проблеми, за розвязку которихъ взялося министерство въ Тиролі, дожидають тежъ и въ Галичині задовольняючого одвіта.

Вірні й тутъ засадамъ исторично-федералистичнєй партії, до которіи належимо, не гадаємо жадати повного законодавчого и административного одділення восточної Галичини відъ западної польскої въ такий спосібъ, щоби кожда съ тихъ частей краю посідала свій окремішний соймъ и свою самотайну управу. Но ми бажаємо такого органічнєго учленовання галицького сойму и такого автономичнєго устрою управы въ восточній и западній Галичині, щоби, черезъ перше, законодавство зискало характеръ и грять компромисівъ межи всіми управненими інтересами, а симъ посліднімъ, черезъ администрацію, отворено би вільне поле до сильного розвитку. Що дотеперішні системи, Голуховського и Шмерлинга, въ обохъ тихъ ось помянутихъ зглядахъ тяжкі гріхи супротивъ гаразду Галичини и її жителівъ починили, здається такъ незаперечно, якъ особливе й те, що галицький порядокъ виборовий и облюблена досі бюрократична управа краю потребуєть радикального переобразовання. Дотично сеї посліднєй точки суть усі руські и польські органи тої самої думки, що й ми. Але які мають бути ті реформи, обь тїмъ заходять межи помянутими елементами — якъ отсе свідчить

їхъ публицистика — завсіди ще нерозв'язані противоріччя и всілякі неясності. Супротивъ такого стану річей заміряємо тільки всімъ інтересованимъ дати нашими розвідками побудку, котрої змісьлъ тяжкій: обставати за розв'язкою галицькихъ питань, узглядняючи всі управнені чинники.

Ми спробували указати дорогу, и бажали-бъ искренно въ інтересі порозуміння, щоби польска и руська публицистика о тій темі подробище виговорилась.

ЛИСТИ КИІВСЬКОГО СЛАВЯНИНА.

I.

„Живемо въ часахъ переходу — перелому. . . Въ розвитку людськості надходить нова доба-ера, съ котрою кінчитця дотеперішнє — починаєтця будучина. . . старий світъ кінчитця, новий виходить съ темнини невідомости. Тимъ новимъ світомъ, заміняючимъ собою дотеперішній західній, має бути світъ Славянський.“

На тїмъ станула філософія, це останнє її слово.

Тимъ побитомъ и найзавязтші вороги Славянства — Німці признали єму найкраще, бо будучину, въ котрій духъ людський обновитця и, світлий та могучий, здвигнетця до нового походу въ вічність.

Мабуть же не-мало въ тій Славянщині хорошего та цікавого; мабуть въ її де-чого не трохи, въ чїмъ би роздвигатись змога и винести користи світової, добути могучнєго та поважного для розуму світа, для єго думки неповинної, щобъ змолодїшавъ живучою кормою и ставъ би пишній та могучий. . .

„Найменше про Славянщину знають самі-жъ Славяне.“ — Велика та не хвальна правда! и соромъ и гріхъ намъ, Славяне! . . .

Одвічно, мовъ у добрі, переганяли одинъ одного, щобъ рідного цуратись, забувати брата и самимъ перейти у задні ряди цивілізаційної армії тяжезне двигаючогося Запада . . . съ — поконь — віку понурились у грїшну особність и величалися колотнечею межи собою и невільничимъ поклонствомъ несли, мужній нашої незгодою. . . Хиба-жъ по-вікъ буде таке? усе-жъ однакї въ грїхахъ тихъ самихъ пробудемо?... Ні! нова надходить доба, обновитця духъ и стане нове, новиною правди непогрїної, добра, щобъ спотїшило нужденні, въ слєзахъ та горю, милїони!

Готовмо дороги и самі лагодьмосъ для приняття духа, віками по вікъ идучого розвиткомъ величїмъ, правдивою стопою! Готовмося, браття, щобъ

сонними не поминули насъ, лишивши у темнині наруги!.. Мужніймо духомъ, бо духъ не вйде въ груди правдою непосвячені, въ серця любовою несповнені!.. Вічне життє передъ нами — пильно-жъ стараймось, щобъ у вічну смерть не запали! бо воскресення доживуть лишъ въ правді за правду полягші...

На темнину віківъ сходить світляна зірка — браття! буде день ясний въ посвяченій землі нашій и велике свято у мільонівъ, що въ правді на прихідъ правди чекали!

Коли споглянемо на вікову минувшість нашу, яко плімя Славянського люду, чи роздивимося въ теперішності, въ котрій мільонами пробуваємо, виднимъ повидитця намъ те чудове, а дійсне, невірне, а ясне, — що змінились ми и неперемінні, — інші, а ті самі, що й були съ передвіку...

Такого дива нігде більше не побачимо, не було ёго и не буде (бо въ природі ніщо не вторитця); тєє лишъ ми здобули и зъ нами минє воно, мовъ и не було ніколи. Неприродність и природність сполучена въ тїмъ чудно, та й зъ розумомъ. Не слідъ би тому бути, и слїдувало, бо сталося, а що сталося — мусило статця.

Суперечна та двійність лежала въ доконечності.

Пояснимо короткими словами.

Духъ людський у своїмъ поході до свого виображення, переходить стадіи, которі, въ ёго розвитку, світами звутця. Одъ початкового — досвіта, въ которімъ духъ пробуває, всляючись до дальнішого походу — передьидучий мавъ въ послїдуючимъ свого наступника, которий въ заранку своєї доби вже готовився до прийяття величнєго гостя, щобъ своєю чергою передати ёго другому, коли въ самого сили втратитця. Те підготовлюванне власне чинить, що при спокою цїльної сили, часть її входить въ кругъ діяльности, и служить тїмъ посередникомъ, злучаючимъ два світи, зъ которихъ перший виступає діяльно, другий до діяльности готовитця. Є то ланцюгъ доконечний до сполучення одного зъ другимъ, бо въ природі нічого на-особі немає, а все звязане, сполучене.

Погляньмо на цїлий рядъ світівъ, служившихъ для розвитку духа, якъ вони, розказанимъ побитомъ, лучатця изъ собою: світъ Индіи, Єгипта, Греції, Рима. Отже и теперішній діяльний світъ — Западъ — має такожъ своє сполученне зъ готовлячимся до діяльности нашимъ світомъ — Славянськимъ, а тїмъ звязомъ межи ими є власне та, проказана нами, двійність, котору черезъ всі віки добачаємо въ Славянщині.

Справедливо подають въ наругу невластивий розвитокъ плімя чи на роду; га зрозуміти-бъ намъ, що є невластивого, и чи є невластивий розвитокъ? Безъ довгихъ словъ скажу — немає! История не помялетця и въ

природі всё дієтя зъ розумомъ — по правді; лишъ вглядъ чоловіка, помильний, добачає въ простому скривленнѣ, въ величнімъ бачить малеє.

Не перечу, що догана на теперъ истувати може и мусить, и самъ на не одно кривимъ подивлюся окомъ, але дуже добре знаю, що въ будучині инакше на теє дивитимутця и будучина скаже: правдою йшло діло, и добре вийшло!

Для нерозумного ока де-чого багато здаєтя злишнімъ, а въ природі виходить зовсімъ противне. Вірити въ нашу непомильність значило-бъ заперечити поступові, оголосити самихъ себе Богомъ. Багато річей може насъ не вдовольняти, не одному можемо бути неприхильні и силомиць вдаримся въ противне; а въ кінці все вийде, що и сама буцімъ неправда и наша їй противсила були — потрібні и розумні. Така бо вже річи доконечность.

Славянство наше — світъ окремішній, которого метою: служити розвиткові людського духа, перенявши на себе повинність Западу, которому силъ вже нестаетъ для дальнійшої ділальности. Отже нічимъ иншимъ не має вінъ бути, якъ лишъ такимъ наступцемъ Западу, якимъ той останній бувъ, перенявши на себе ділальність зостарілого Риму, которий такожъ взявъ її одъ передъидучого, и такъ ажъ до зачатку того, що людськостію зовемо.

Въ дальнійшихъ листахъ проскажемо наші думки про Славянство, яко новий світъ, нову еру въ розвитку людського духа.

Зъ життя віденськихъ Русинівъ.

II.

Міжъ тимъ, коли Годуховський менше-більше своєї ціли достигъ, зажився у Львові чималий рухъ літературний. Дві незабутні події були сему причиною: квестія азбучна и номінація покійного Яхимовича митрополитомъ. Оба сі факти обходили нашъ народъ занадто близько, и тому не дивно, що Русини, зморені довговічнимъ сномъ духовимъ, знову очутились, и заявили не тільки, що суть, и своє сутте боронити знають, но и те, що такихъ ширихъ народовцівъ. якимъ бувъ покійний Григорій, оцінити и шанувати вміють.

Тоді то много „першихъ частей поезій и стихотвореній“ побачило у Львові світъ божий; п. Бгдьявъ Андреевихъ Дідицький мавъ свої найкращі жнвива. Но якъ то звичайне під ту пору збіжже відъ куколю чистять, такъ и сей руський (?) літератъ ставъ чистити прислані єму вірши и поезії відъ „просторічя“, ведля вищого „вкусу“, и ніби то оригінальні, „вкусні“ (recte обкусані) твори поміжъ людей розсилати. Давні приятелі чи то особи

чи думки п. Богдана „de Slovo“ займалися продаваннемъ тихъ „стихотвореній“ або — якъ тоді шумно голосилось — „руської літератури“, а такимъ продавцемъ бувъ тутъ, у Відні, п. Криницький. Ледве яке „стихотвореніє“ появилося, заразъ и загошало въ спорімъ числі до п. префекта. Наші галицькі питомці, майже всі, купували ті твори, не добачаючи зъ-разу погубного заміру їхъ видавця, бо тоді много иншихъ важнихъ подій кожного Русина займало, и по тій причині не розбирали народовці се хитро обдумане а ще хитрійше осуцзуване діло літературне, уважаючи ёго яко несвідоме, отже и невинне, макаронизованне руської мови словами и формами церковщини. Але часъ відкривъ лукаву волю, и тому кождей, такъ розчарований, народовецъ нині сь тимъ більшою сердитостию на постунованне псевдо-руськихъ літеративъ позирає. Зовсімъ инакше поступили собі питомці угорські. Вони не купували сихъ творівъ ніколи; но, щобъ віддати довгъ правді, мусимо сказати, що знайшовся одинъ, которий одну таку книжечку (либонь чи не „Баснословіє“) купивъ собі на те, щобъ було чимъ (якъ самъ виразився) люльку запалювати! Отя ляконичня критика — зъ устъ не хахла, но руссомана — є найдобитнішимъ доказомъ, якъ то „Русскіє русское“ цівять, — а я тутъ отсю увагу зроблю, що все тайно думане най и тайно творитця и на-явъ не вириваєтця, и що тихъ людей, що все сь тайною думкою творять, жаденъ ширій и отвертій чоловікъ не терпить.

Рікъ 1860 кінчився, коли у Відні чутка розійшлася, що руська депутація приїхати має. И не довго дала вона себе дожадати. Въ різдвенні свята завітало до столиці десять нашихъ заступниківъ, а на їхъ чолі три владика, Григорій, Спиридонъ и Тома. Була то вже крайна хвиля, щобъ Русини за себе упімнулись, бо п. министеръ Голуховський вдумавъ такий химерний проєктъ законівъ виборовихъ, що ми у львівскімъ сеймі ледве стільки послівъ своїхъ мали-бъ, якъ дотеперь у віденській раді, а за сю вже й не згадувати. Найяснійший Панъ нашъ приймивъ нашу депутацію такъ ласкаво, що й сама навіть того не сподівалася. Я не здужаю сю велику и ширю радієть описати, яка тоді чувствами високоповажнихъ заступниківъ нашихъ володіла; треба було самому тутъ на новий рікъ (1861) бути и придивитися, якъ весело обходили вони память тої особливої монаршої ласки. На той день запросивъ-було покійний владика Григорай всіхъ поважніщихъ Русинівъ тутешніхъ на великоліпну гостину. Познакомлю читателівъ моїхъ зъ де-якими изъ тихъ Русинівъ, о которихъ я ще не згадувавъ. Бувъ межи ними: д-ръ Вівсяникъ, одинъ зъ пайславніщихъ лікарівъ при тутешній головній больниці; д-ръ Алексевичъ, посідатель фабрики сірниківъ (по своїмъ тестю Ромері, що и сірники винайшовъ) и фабрики шампанівъ; также и п. Яхимовичъ, братъ покійника, декорацийний маляръ при двірськімъ театрі. Многі тоасти въ честь Цісаря, Папи и славнихъ земляківъ розвеселили до-

решти и такъ уже весело успособлену дружину; розмова ставалася чимъ-разъ голосніща и свобідніща; музика и співъ додавали чимало охоти. А коли наша семинарська капеля заграла коломийки, тоді веселость поважнихъ гостеньківъ осягнула кульмінаційної точки. Грімкі оплески, неперестанній кликъ „да саро!“, приплескування и притуповання до такту суть тільки слабими виразами до виображення тої екстази, въ якій находилося то-варство.

По скінченімъ обіді наступила забава щира и сердечна, що здавалось, неначе одна родина обходить найшасливішу хвилю свого родинного життя. Великий покійникъ, проходжуючись поміжъ нами, розмавлявъ съ кождимъ, мовъ рідний батько зъ синомъ, закриваючи до любови икъ рідній землі, рідній мові, ріднимъ звичаямъ!... Такъ само и нинішній Високопреосвященний митрополитъ Литвиновичъ доне одного зъ питомцівъ обзивався зъ щиримъ и сердешнимъ словомъ про нашъ руський народъ и ёго долю, домагаючись спілно и въ згоді словомъ и діломъ осушати слёзи безталанній матері. . .

Кажуть: *in vino veritas*, и про те мині—наочному свідкові тої події— дуже дивно, що тоді ні одинъ — навіть ані п. Головацький — не зарвавъ по-московськи; на-відвороть, усі по-руськи (або, якъ нині кажуть, по-халоськи) бесідували, окрімъ пп. Вівєяника и Алексовича, которі, вже зъ-маленьку на чужині пробуваючи, свої рідної мови на стільки забули, скільки до скорої конверсації потрібно, и тому часто німецької мови уживали. Говорячи о літературі, була згадка про „Марусю“, про „Наталку - Полтавку“, но за те о творахъ Пушкина, Ломоносова etc., ніхто и слова не сказавъ. Тимъ менше згадавъ хто про єдність літературну нашої мови зъ московською; на-відвороть, всі одногосно утверждали: „намъ треба доконче держатися нашого 15-миліонового (а не 50-мил.) народу руського, ёго мови и письменно и устно уживати, и все, що тільки є народне, боронити и хоронити“.

Якъ довго тутъ пок. Григорій пробувавъ, мавъ я, яко закристиянъ семинарської церкви, неразъ спосібность переконатись, чи ёго богослуженне могло певну партію обрядовцівъ споводовати, ёго поваги яко покривки до своїхъ бистроумнихъ (?) розправъ у публичнихъ письмахъ уживати. Но я не розумію підъ сими псевдо-обрядовцями тихъ чеснихъ и високоповажнихъ отцівъ духовнихъ, которі всіми силами у тимъ змислі ревнують, щоби нашъ народъ мавъ и величаві святині, искусні малювання по домахъ божихъ. ладъ и порядокъ чи то въ церкві, чи у братстві и т. д. Я тутъ маю на прикметі тихъ авторитетівъ, которі, підъ чужою покривкою, на власнихъ, більшою частию політичнихъ, тенденціяхъ опираючись, своїми підбурюючими,

богатством московських (ніби то церковних! Що за голубяча невинність!) макаронизмів оплываючими дописами, а ще славнішими, на гуморі, смаку и бистроумності навіть свій идеаль — Страхопуда перевишаючими, ніби то предметовими, полемиками незгоди и ненависть поміж народом розсівають, глядаючи, якь колись Геростратъ, своєї слави у тімъ, що ис торія, розказуючи о недолі Русі, такъ же й о нихъ, якь обь одній зь головнихъ причинъ згадувати буде.

Може за отсе слово розсердятца на мене де-які зь нашихъ широнародніхъ земляківъ, которі занадто повірили въ добрі заміри верховодцівъ обрядової фракції. На те освідчу імъ, що я опираю свій судъ на самихъ фактахъ, а не на мудрагельнихъ писанняхъ або на якихъ-тамъ закулісовихъ поговоркахъ, вищихъ препорученняхъ, або що.

Такъ усі тодішні питомці віденської семинарії, а не тільки я одинъ, добре знають, що покійний Яхимовичъ: 1) ніколи служби-божой безъ дзвінка не правивъ; 2) у неділю по найбільшій часті тиху литургию служивъ; 3) у будень на тихій службі-божій, читаній капеляномъ, при словахъ „прійміте, гадіте...“ якъ и „со страхомъ Божімъ“ приклякавъ; 4) на тімъ самімъ жертovníку, де передъ нимъ вже инші священники (особливе наші послі зь віденської ради, ВПр. Куземський, Полівий, Могилицький и ВПреоєв. Литвиновичъ) служили, того само го дня службу-божу правивъ; 5) при найбільшій celebрі царськихъ вратъ не замикано; 6) навіть ассиста при тихій службі-божій, підчасъ жертвоування и споживання найсвятішихъ тайнъ, приклякала, и т. д. А предці кождий, читаючий дописі обрядовцівъ у „Слові“, може достаточо пережонатися, що ті панове дописователі власне противне утверджували и утверджують, и ще до нині про Яхимовича яко особлившого поборника обряду (либонь чи не въ їхъ змислі!) такъ жалібненько, съ крокодилськими слезами, згадують.

Чи той спосібъ, якимъ Яхимовичъ службу-божу правивъ, зь духомъ грецького обряду згаджаеця, чи ні, се го я розбирати не можу, по тій причині, бо се до політичнихъ газетъ не належить; а повищі поді тому я навівъ, аби народовці и ширі поборники обряду дізналися, о скільки то правди є въ тихъ тисячнихъ поголосахъ, кружачихъ у тімъ згляді о покійнімъ Яхимовичу. Инша причина, для которой о згідності або противорічю такого богослуження зь установами грецького обряду писати не хочу, є власне виразна воля покійника и пошамованне для неї. Кілька місяцівъ передъ смертю видавъ вінъ окружне письмо до всего духовенства, (а не до одинокихъ „избранихъ“), щоби на соборчикахъ декавальнихъ (отже урядово, а не въ публичнихъ письмахъ) о всімъ, що нашу св. церкву обходить,

и що до подвигнення її доконче потрібне, священники пересправляли и результати пересправъ до ординарiяту прислали. Питаюся теперъ, чи віші дописователі „Слова“, займаючія питаннямъ обрядовимъ, виповнили виразну волю сего великого мужа, которого вони ажъ обожають? Скоро наші псевдо-обрядовці завсѣди такъ поступають, якъ въ отсімъ случаю, де не тільки ёго волю не виконують, але навіть зовсімъ противний замірь ёму приписують, тоді и критика о нихъ замовкає, — вони бо самі себе осудили.

Я зняю, що ті панове виступлять противъ мене съ тезою: „обрядъ є питаннямъ народности руської“, а для скріплення сеї гадки покличутця на простолодина, що звичайно кожного не-грецького визнавця за не-Русина уважає. Такий аргументъ здаєтця мені о стільки справедливий, якъ для скріплення тези „у насъ не треба народніхъ шкілъ“ вираження нашого селянина: „чого батьки наші не вчилися, того и намъ не треба“. Не перечу, що народъ нашъ и одно и друге говорить, но я въ сихъ словахъ тільки ёго крiваву бувальщину читаю. Въ нихъ то виражаєтця гадка нашихъ цивилизаторівъ польськихъ, — гадка, на основі которой вони цілу Русь ополячити занаміряли. Хіснували-жъ вони зъ отсихъ тезъ чимало! Перша теза робила зъ руської шляхти гнобителівъ братнєго люду, а друга съ темного люду терпеливого страдалця.

Насъ те дивує, що о'разовані люде грецьке діло, якимъ є нашъ обрядъ, головною прикметою руської народности називають: дивує насъ тимъ більше, що книги церковні старо-славянською а не народно-руською мовою написані. Додаймо до того, що Русини ще передъ приняттємъ святої віри, отже и передъ приняттємъ грецького церковного обряду, не тільки сами себе руськимъ народомъ уважали, но и всі инші народи такимъ їхъ признавали, то чейже достаточо переконаємося о несправедливості першої тези. Врешті й те знаємо, що зміна грецького обряду на латинський деінде не змінила народности. Атже жъ Моравці и Чехи змінили грецький обрядъ на латинський, а все-жъ таки не перестали бути народомъ чеськимъ. Правда, що Поляки уживали у насъ святої віри и латинського обряду яко оруддя до політичнїхъ цілей, и тимъ способомъ викликали въ народі нашімъ противну тезу. Но въ новійшімъ часі уживають Москалі и москвофили подібної тактики, щобъ нею велитське число „Руссовъ“ ще більше увеличити.

Якъ уже Ляхи гірку истину, випливаючу зъ занедбання латинської пословиці: *nollite sacra miscere profanis*, досвідчили, такъ думаю, що и Россія, або Москва, держачись противної засади, ледве на сухо вийде.

Багато-бъ ище объ сімъ говоритись дало, но я и такъ вже далеко одбігъ відъ теми, тому й закінчу мою гадку про становиско обряду въ народній справі ще тільки отсею увагою. Вже, славити Бога, маємо грецький

обрядъ, а въ церкві старославянський языкъ; богословіе учать насъ по латинськи; въ школахъ думаємъ и говоримъ и пишемъ по німецьки; заведімъ же ще, за порадою псевдо-літератівъ и псевдо-обрядовцівъ, у літературі нашій московський языкъ, а тоді певне виліземо на найвищий щабель образования: всякі науки, богослуженне. однимъ словомъ — усе будемо на образованихъ языкахъ говорити, читати, писати, а нашъ рідний языкъ зробити нечувану кар'єру, оставшись языкомъ попа (?) и хлопа!.. Держітця-жъ тільки, Русини, вашихъ псевдо-літератівъ зъ їхъ поборниками псевдо-обрядовцями. . . Хіба-жъ ви не видите, яка блаженна доля вамъ усміхається? . .

(Дальше буде.)

Въ ділі театрального персоналу.

Народня сцена наша, межи иншими, терпить ще два недостатки: репертоаръ її дуже слабій и на половину зложений съ такихъ пісеніниць, якъ „Голодень и влюблень“, „Чумаць український“ и т. д.; недостає їй такожъ силъ артистичнихъ. Особливе почуваетця недостатокъ актора до роль високо-драматичнихъ, якъ Антошко въ „Верховинцяхъ“, Назаръ Стодоля и др. Теперъ же, коли відійшовъ п. Санковський — сцена наша зовсімъ збідніла и можъ сміливо сказати: не маємо теперъ для помянутихъ роль ні одного талантливого актора на сцені.

Не кривдимо тимъ п. Бачинського, которий и самъ знає, що лишъ у де-якихъ роляхъ може виступати; не кривдимъ и другихъ молодшихъ артистівъ, по которихъ въ будучині сподіваємся багато. але на теперъ рівняти їхъ съ п. Санковськимъ не можемо.

Такий станъ нашої сцени, доконче вимагає, щобъ дати яку раду злому, аби не тревало воно довго съ кривою народнєй інституції, — и дуже радуємся, зачувши, що Вп. Світникъ Лавровський, фундаторъ нашого театру, поручъ съ Театральнимъ Виділомъ, взялись чинійше до діла: конкурсівъ премій мають бути роздані; старанне о субвенцію для нашої сцени заманифестовано вже вчинками; взглядомъ плати за драматичні штуки такожъ радитця; врешті и о новихъ силахъ для сцени не залишено заходівъ. Такъ знаємо, що съ поворотомъ Театру нашого съ провінції на сцені нашій зновъ буде виступати п. Лозовський, артистъ здібний и працюючий надъ обогаченнямъ нашої сцени, переводами и наслідованнями. Яко артистъ п. Лозовський, торікъ ще, мавъ обняти на нашій сцені ролі геройські, але для де-якихъ незнамихъ причинъ виступавъ лишъ въ найневластивійшихъ для себе роляхъ характеристичнєй коміки; мимо того и въ тихъ роляхъ заслуживъ собі признање публики, висказане не однократно въ „Слові“ и

Lemberger Zeitung. Дуже радуємося съ повороту п. Лозовського, и зъ ёго приходомъ обіцяємо нашій сцені нову її добу, бо о талантливості п. Лозовського самі знаємо, и ще родимці наші зъ України (п. Лозовський самъ Українець) дуже хорошо обзиваютьця о тій артисті.

Але зъ акторомъ, которий, надіємся, облегчить намъ втрату п. Санковського, прибуває ще въ п. Лозовськимъ нашій сцені нова и значна сила: именно, обогаченне нашого Театру новими драматичними штуками. Де-котрі съ переводівъ п. Лозовського давалися вже на нашій сцені („Вікно на першимъ поверсі“, „Сляба струнка“). Окрім тихъ, переводу тогожъ артиста суть въ рукахъ Дирекції: „Цигани“, драма О. Корженівського въ 5 діяхъ. „Галя“, оперетка, до котрої музику доробивъ уже Всеч. О. Вербицький, „Рожа“, водевиль зъ французького, зъ музикою Всеч. От. Лавровського, А хоть недавно, въ нещасливій крадежі кюфра, пропали п. Лозовському деякі театральні рукописі, однакъ теперъ ще остались у него ось-які штуки ёго праці:

1. Молієра „Гаврило Бамбула“, комедия въ трёхъ діяхъ;
2. Того-жъ „Видумана невірність“, комедия въ одній дії;
3. Фредри „Листь“, комедия въ одній дії.
4. Корженівського „Qui pro quo“, комедия въ одній дії;
5. Зъ французького „Хлібъ за хлібъ“, комедия въ одній дії, зо співами;
6. Зъ московського „Котра зъ нихъ?“, комедия въ одній дії.
7. „Маруся“, драма въ чотирохъ діяхъ, зъ Квітчиної повісті.
8. „Москаль-Чарівникъ“ Котляревського, застосований до тутешній сцени.

Знаю публиці, знаю ліпше людямъ, которі ближче съ п. Лозовськимъ, що се є чоловікъ працевитий, и всі ёго переводи одзначаютьця знаннемъ нашого люду и ёго мови, и — самъ акторъ — п. Лозовський переведивъ лишъ штуки, потрібні нашій сцені, и варті, щобъ лишилися на довше; до того додамо, що п. Лозовський переводить лишъ славніші річі, а меншої ваги комедийки, водевилі, застосовує до нашого життя; тимъ ёго „Галя“, „Рожа“ и др. суть неначе оригінальні, бо, знаючи людь, нашъ авторъ умівъ такий дати колоритъ своїмъ переіначуваннямъ, що чужого въ нихъ ледве чи що и лишилося. Такий спосібъ переводівъ хвалимо дуже, бо тимъ способомъ репертоаръ справді обогачається — бо здобуває собі своє.

Знаємо бідність театрального фонду, которий не має звідки платити за штуки театральні, тимъ більше отже тішить насъ, що п. Лозовський входить на сцену, бо латвійше буде зъ нимъ вийти въ умову що-до придбання сцені драматичнихъ штукъ, находячихся у него. И видитця намъ, що Театрові не конче було-би трудно, кожного представлення відкладати кілька

гульденівъ яко ремуерацію за драматичні праці такъ п. Лозовського якъ и иншихъ, такими-жъ займаючихся.

На обогаченню репертоару Театръ виграє стілько, що дуже легко зможе заплатити за те, чимъ станувъ и въ сили вбився.

Нетерпеливо чекаємо минути, въ которій п. Лозовський виступить на сцені въ властивій ролі (бо чей теперъ дозволять намъ Антося „молоду березу“ побачити?!) и дасть доказъ, що надії наші и віра въ талантъ ёго не були злишніми. А членамъ Виділу дяка відъ насъ за їхъ старанне: піднести спену нашу до того становиска, которе вона зайати повинна, яко сцена на родня.

ШКОЛИ И ПОЛЬСКА ЖУРНАЛИСТИКА.

Нині, де усі польскі дневники толкують про школи, домагаючись відъ сойму, котрий незабавомъ уже зберетця, реформъ, очевидно якъ найбільше сприяючихъ розвоєві польского елементу въ краю нашімъ, — нині на часі буде піднести и нашъ голосъ въ тій справі, котрий, дай боже, що-бъ найшовъ більше узгляднення у чужихъ и своїхъ, якъ де-які давниці наші одзиви. Є то фактъ незаперечимий, що усі школи наші реформи потребують и сподіємось, що соймъ не помине такъ важного вѣпросу, якъ сей, и рішить ёго уже підчасъ слідуєчої каденції, но коли-бъ сі реформи мали скінчитись випертємъ Русинівъ изъ посадъ учительськихъ, якъ того хочетця де-якимъ польскимъ журналамъ, то ми противъ реформъ такого роду мусіли-бъ торжественно запротестовати.

Фактъ се, що восточна Галичина є краємъ руськимъ, въ которімъ Поляки живуть тільки спорадично. Коли отже Русини, яко *aborigines*, мимо того не заперечаютъ народності польській навіть въ тій чисто-руській стороні рівного права изъ руською народністю, або инакше, коли Русини для народності польскої суть більше якъ справедливиими, то гадаємъ, що така справедливість повинна-бъ найти у Поляківъ більше признання, якъ вони ёго досі у своїхъ журналахъ заявили. Відъ якогось часу читаємъ, майже по всіхъ часописахъ польскихъ, времяди на те, що посади учительскі въ восточній Галичині обсаджуютця Русинами, и що буцімъ то Полякамъ за-для того до нихъ и допхатися годі. Питаємось: кимъ, якъ не Русинами, маюють обсаджатися посади учительскі на Русі? Чи не було-бъ то кривдою для Руси, коли-бъ сі посади роздавалися учителямъ переважно польскої народності, такъ якъ и се, коли-бъ у чисто-польській часті Галичини ті посади переважно Русинами обсаджались? Поляки, хочай голосать иноді, що імъ треба вспирати розвій „слабого руського елементу“, такъ радо хоті-

ли-бъ виперти изъ шкілъ учителівъ руськихъ! Що-бъ сказати вони на те, коли-бъ ми, идучи за ихъ приміромъ, и будучи навіть більше відъ нихъ въ праві, посунули наші бажання тежъ до того ступня? Но Русини досі не нарікали йще на те, що учительські посади обсаджаютьця Поляками и що на всіхъ кільканадцятіхъ гимназіяхъ галицькихъ ледве 4. Русинівъ займають посади директорські! Заміти огже зі сторони Поляківъ, якоби власть школьна протеговала при обсаженню місць учительськихъ самихъ Русинівъ тільки, еуть, лагідно назвавши, несправедливі; противно, Русини, именно народовці, мали-бъ далеко більше причинъ жалуватись на те, що деякі школьні начальники зъ боязні, що-бъ молодіжъ „не україншилась“ (!), въ недостатку омоскаленихъ віденськихъ кандидатівъ, посади ті повіряють скорше кожнѣму не-Русинові, ніжъ такому, каторий, яко „українець“, або инакше, яко противникъ москвофильства при якій-небудь случайності заявився. Ми самі знаємо Русинівъ, которі, хочай уквічили виділъ философичній, відъ кількохъ роківъ дармо убиваютьця о місця суплюючихъ учителівъ, тільки тому, бо скомпромитовались „українізмомъ“, міжъ-тимъ коли другі подучають їхъ въ два або три курси по уквіченню гимназії, бо за нихъ ручають такі панове, якъ п. Хомичський, або графъ Д., що вони „українізмомъ“ не скомпромитовались.

Сумно то, справді, що у насъ нині, неначе въ настоящій Москві, ко мпромитуетця той, которий, любячи шире свій народъ, ёго москвощенню противитця; сумно тимъ більше, що бута и безтактність учителівъ-москвофильвъ, протегованихъ, (ми не хочемъ гадати, що зъ симпатіи, але зъ боязні може) деякими школьними начальниками, викликає демонстрації міжъ школярами народовцями. Такимъ діломъ бо молодіжъ, замість учитися въ школі чогось справді пожиточного, збавляти мусить часъ на суперечкахъ зъ учителемъ и учитця демонстровати, міжъ тимъ коли їй слідовало бъ учитись рідної мови, а таке демонстрованне відай не причиняетця ані до справдешніго їй образования, ані до піднесення поваги тіла учительского.

Є то рани, котрихъ ми тутки тільки мимоходомъ и не радо діткнули, котрі однакожъ радикального вилічення уже відъ кількохъ роківъ дождаютьця. Для того звертаемъ тутъ увагу школьної власті на ті недостатки, виказуючи, що предовсімъ реформовати треба, и сподіваємось, що хочъ сей разъ, промовивши виразніше ніжъ коли-небудь, голосъ нашъ не буде голосомъ „вопиющего въ пустині“, а вертаючи до журналістівъ польськихъ, додамо тільки, що подібнимъ поступаннемъ вони не придбають собі симпатіи Русинівъ, але роздувають опятъ противъ себе ненависть, живлену и такъ не однимъ историчнімъ мотивомъ.

Ф. Д.

Уваги при читанню нововиданої граматики п. Григорія Шашкевича.

II.

Насамперед розберімь предпримічення, а потімь прийдемо до 15 відділівь, обіймаючихь цілу науку мови.

Що-до предпримічення, то воно обіймає 16 сторояь и 20 §§. ; розберімь отже кождий важнійший §. окремішно.

У 1. §-і виічає ш. авторь всі въ руськімь письмі уживані букви, которихь багацько, бо ажъ 42 приходить. Різниця межи руською а старославянською азбукою заходить :

а) въ викиненню зь посліднієй буквѣ ѡ, Ѡ, ѡ и ѡ (также и іѡ) ;

б) въ запровадженню буквѣ до вираження властивихь руській мові звуківь, именно: ё (jo), ô (i), ѡ, (дж) и ѡ (g).

Такимь побитомь гадавъ п. Шашкевичъ залагодити спірь правописний, и то въ користь ортографіи етимологичнєй.

Хоть ми все въ обороні кулішівки ставали и ше й теперь її боронимо, не можемо однакже ш. авторові не признати, що вінъ перший етимологичню правопись до народнєй мови ліпше застосувавъ, бо давнійші граматикарі стільки дашківъ (•) позаводили, що при рівнімь числі таковихь можь би нарешті и латинську абецедку до нашої мови застосувати. Одно, що намъ ведля етимологіи не конче справедливе видатця, є власне викиненне букви ѡ; бо коли на вираженне звука ѡ, етимологіи ради, ажъ два знаки, ѡ и ѡ, маємо, то на тій самій основі повинно и двояке ѡ писатися (ѡ и ѡ). Скоро же викиненне букви ѡ лишъ на тімъ опираєтця, що у насъ не було и нема двоякого ѡ, то тимъ самимъ узглядаєтця уже принципъ фонетичній, зь чого знову нова причина спору, бо разъ фонетичній засаді признати вищєсть надъ етимологичнєю значить тільки, що підваляни посліднієй підкопати и черезъ допущенне двохъ принципівь річь ище більше запугати. Що звукъ ѡ, етимологично взявши, має инше значенне въ слові „рука“, а инше въ слові „рушити“, о тімъ переконаємося, порівнявши ті слова въ язиці польскімь: ręka, ruszyć. Въ однімь є ѡ походяче изъ звука носового, въ другімь ѡ коренне, чисте, такъ само якъ у словахъ „тяти“ и „якъ“ одно ѡ носове, а друге ѡ чисте. Найбільше паде се въ очи у дієпричастію и причастію теперішнєго часу, и п. „пушучи“ а „сидячи“, „читаючий“, „могучий“ а „робячий“, и т. д. Такъ само въ 3. особі, теперішнєго часу, числа многокrotnого: „пашуть“, „ідають“

и т. д. Зрівняй ще „спрягати“ а „супружество“, „визати“ а „вужище“ и т. д. Сі отже випадки повинні за буквою **Ж** достаточо промовляти, коли етимологія не має стратити свою силу.

Уживанне букви **Ј** є зовсім справедливе, а тутъ зробимо тихъ панівъ уважними, которі сердятця на насъ, що ми букви **g** уживаємо. Питаємось, чи тільки тимъ, що громаданку винайшли, вільно було кирилські букви латинськими заступити? Но ми знаємо, куди стежка въ горохъ...

Такъ само похваляємо ревнидикацію нашій азбуці букви **з** (зелю), замість которі кулішівка „дз“ уживає, н. п. „дзеркало“ и т. д. Промовляємо также за уживаннямъ букви **ж**, відповідаючої буквамъ „дж“ а не „жд“. Сю букву завсіди розуміти треба въ тімъ первімъ значенню, а тоді становить вона есенціональний знакъ нашої азбуки, такъ само якъ и буква **ч**, котору одповідними „тч“ заступити годі. У церковнімъ язичі говоритця „рожденний“; Москалі кажуть „убежденія“, а въ насъ можна-бъ лишъ „убіжденія“ сказати. На се не зважавъ п. Головацький, яко на річч маловажну! *Grosse Geister genirt nichts!*

До §. 2. Тутъ не згоджаємся съ п. Шашкевичемъ що-до кореня въ словахъ: „гласні“, „согласні“; загально ті односкладні корені старославянські, де межі голоскою **а** и якою суголоскою, плавний звукъ **л** або **р** стоїть, переходять у двоскладні корені въ язичі руськімъ, въ которімъ то случаю плавна межі двома **е** стоїть. Такъ: глад — голод, слад — солод, млад — молод, клас — колос, хлад — холод, бран — борон, вран — ворон, храб — хороб, хран — хороп, град — город, прахъ — порох и т. д. Сей законъ, майже безъ виімки, має місце въ кореняхъ сущниківъ (именъ загально), про те повинно, замість „гласні“, по крайній мірі „голосні“, „суголосні“ стояти, но ми замість сего пропонували бь лучше: „голоски“, и то самоголоски, суголоски и полуголоски.

До §. 3. Взглядомъ букви **Щ** треба би ще й те доповненне додати, що вона также замість **ЧБТ**, **СБЧ** и **СТ** стоїть, н. п. чьго — що, съчаст — щастє, мечь — мщу и т. д. Виговоръ повиненъ одинъ бути, и то якъ польске *szez*, бо всюди, де **Щ** приходить, має воно такий звукъ.

До §. 9. Ми гадали тутъ найти науку о переході, або заміні, або и цілковитімъ викиненню суголосокъ стоячихъ за, по, або межі суголосками. Не думаємо однакже яку обширну и всесторонну розправу, бо те не належить до учебника, призначеного для шкілъ народніхъ, но короткий зачеркъ, по-за-якъ вузькі рамці сєго ділця дозволяють, повиненъ би въ другімъ виданню житися. Того домагаєтця зміна, котора особливе у часівникахъ заходить. Такъ замість: клад-ти, вед-ти, сід-ти, ід-ти, крад-ти, не тільки говоримо, але й пишемо: класти, вести, сісти, істи и т. д. Зъ сєго явний за-

ковъ, що Д передъ ТИ, въ неозначенимъ виді або способі, все въ С переходить. Інший законъ є знову що-до викинення або задержання кінцівки Л, або властиво В перейшлого зъ Л, въ минувшімъ часі; Д завсіди випадає передъ ЛЪ або ВЪ, а на-відворотъ після С, З, Г, К, випадає знову ЛЪ або ВЪ; н. п. не кажемо ані пишемо: бридль (бридвъ), стрігль, відль и т. д. но: я бривъ, вівъ, стригъ, мігъ, візъ, нісь, лізь и т. д. Се заслуговує на більшу увагу. Гляньмо лишъ на давнихъ Греківъ и їхні закони що-до милозвучности. У нихъ передъ Ѣ не може π або ς стояти, но завсіди φ, а скільки разівъ σ, τ випадає, все лишъ евфонії ради, а въ насъ, наче-бъ на перекиръ живій руській мові, пишуть: сердце, місце, солнце и т. д. Коли у минувшімъ часі замість: ведль, кладль, може стояти: вѣль (вівъ), клаль (клавъ), то питаюся, для чого въ слові „сердце“ коренне Д викидається?... Тутъ би треба трошки консеквентнійшимъ бути, и узгляднити евфонію, черезъ що наша мова на мяхкості и милозвучності, навіть и ведля правопису етимологичнего, многого позискає. Особливу увагу повинно звернути на себе уживання Ъ, которое нашу мову відъ усіхъ іншихъ славянськихъ найдокладніше відрізняє.

До §. 12. Тутъ постерігаємо присущникъ зъ закінченнямъ на -енний (существеннй). Ми опираючись на живій мові, противились би уживанню сѣго наросту при творенню присущниківъ изъ сущниківъ кінчучихся на -ство У нашій мові приходить велика сила такихъ сущниківъ, але кінцівка -стенний не приходить. Говоритця, н. п. господарство, боднарство, газдівство, богацтво, панство и т. д., но ніхто не уживає присущниківъ: господарственний и т. д. За те маємо съ того кореня (а не пня): господарський, господарний, боднарський, богацький, богатий и т. д. Про те радили-бъ ми, замість „существеннй“, уживати „сущнй“ або „сущй“ — бо все те, що є, що має своє суттє, є суще. Отже справедливо всі такі сущники означають сущй такъ особи якъ річи.

До §. 14. Зъ назвою „сущникъ“, „заименникъ“ згоджаємося, що-до „числовника“, то мусимо зауважити, що надъ ѿ повиненъ значокъ (ˆ) бути; такъ само и въ сові „приложникъ“ — бо тутъ ѿ въ запертімъ складі знаходиться, де у тихъ самихъ кореняхъ ѿ въ ѿ переходить. Що-до „дієслово“, то чи не було би правильнйшъ „дієслово“? Здається, не погрішимо противъ евфонії, пишучи „сключникъ“ замість „соклучникъ“, бо кажемо: складати, склонити и т. д. „Прислово“ може зістати; замість „приложникъ“ було би відновдніше „присущникъ“, хоть и „приліжникъ“ виражає латинське adjectivum цілкомъ добре.

До §. 18. Тутъ, гадаємо, для лучшого вяснення пізнйшихъ законівъ, особливе въ словотворі, треба бъ різняти: 1) корінь, 2) пенъ, а 3) кінцівку

або закінченне. Уживання „стволь“, замість „пень“, не похваляємо, бо те слово не виражає такъ докладно поняття „Stamm“, якъ слово „пень.“

До §. 20. Присуїчникъ: „означительный“ видитця намъ не оснований на живій народній мові. Наростівъ на -ительний народъ ніколи не уживає.

Симъ кінчимо наші уваги що-до примічення.

П. П.

ОГЛЯДЪ ПОЛІТИЧНІЙ.

— Наші руські послы сойму краєвого, пробуваючі у Львові, списали сими днями, въ спільності зъ Є. Експелленцією нашимъ ВПреоосвященнимъ Митрополитомъ, явний актъ свого політичнѣго віроисповідання, который „Слово“ напечатало въ своїхъ стовпцяхъ, назвавши ёго программєю и ашихъ соймовихъ послівъ. Понятте „Слова“ о основнихъ варункахъ якої небудь політичнѣй программы здаєтця бути о стільки проблематичне, якъ ёго понятте о нетотожності народу руського зъ народомъ московскимъ.

О тїмъ актї скажемо теперъ лишъ тїлько, що вінъ є вираженнємъ засадъ, на підставі которихъ можна би розвинути точну программу політичну, но программю вінъ не естъ, бо ті середки якими до ціли (рівноуправлення Русинівъ) прийти можна, зовсімъ не означені. На другий разъ поговоримо о тїмъ актї нашихъ послівъ подробище.

Тее „Слово“, о которімъ ёго спільника въ певного рода симпатияхъ, Кракапер-ка, виражаєтця, що воно *wir möchten sagen, das officielle Ruthenenthum vertritt*, поповнило именно сю неосторожность (?), що въ тїмъ самімъ числі, де напечатана такъ звала программа послівъ „русскихъ“, въ которій межі иншими находитця уступъ. „возроетъ и скрѣпленъе нашей народности на чисто народной підставѣ“, въ рубриці „Россия и Польша“ вирвалиєсь ёму подібні вирази: „емиръ Бокхаріи выправилъ значный ѳтдѣлъ своего войска противъ русскимъ полкамъ“, и „въ Петербурзѣ устроено одну чисто нѣмецкую гимназію, однакожь подъ тїмъ условіємъ, дабы для руського языка тѣлько годинъ опредѣлено якъ для нѣмецкого.“ Отже бачите, що не російські, а руські полки заняли Ташкендъ, и не московського, а руського языка учити мають на нѣмецкій гимназіі въ Петербурзі!... Пора-бъ уже „Слову“ хочъ розумъ мати, коли чести годі! Розумъ показавъ би „Слову“, що коли государство називаєтця „Россія“ то и полки того государства називатимутця „россійські“ а не руські, ані навіть не московські, бо въ Россіі народніхъ полківъ нема, и кождий полкъ

правильного війська складається з синів усіх народностей одної п'ятини землі. Розумъ показавъ би „Слову“, що коли дві сѣть народности, зъ которихъ кожда себе „руською“, а одна другу инакше (сѣверна южна „русиською“ або „українською“, а южна сѣверну „московською“) називає, то назва „руський“ має характеръ зовсімъ релятивний, и для-того тільки въ сѣмъ послѣднімъ змислі уживана бути повинна зо сторони тихъ, которі не идентификують обоіхъ руськихъ народностей. Уживаючий тої назви въ змислі абсолютнімъ показує тільки, що вінъ о народній різниці нічого знати не хоче; а власне въ такімъ змислі уживає тої назви „Слово“, бо чей же ніхто не допустить, що саме писання тої назви разъ звичаємъ московськимъ зъ двома „с“, а разъ звичаємъ нашимъ зъ однаъ „с“ буде достаточнимъ розрізненемъ обоіхъ народностей. Ся орфографична різниця є также зовсімъ релятивна. Въ московській письменности, основууючись на самій етимології, писали давнійше „русскій“, а нині, узвглядаючи закони евфонії, пишуть уже „рускій“ (гляди н. п. Максимовича „Кієвлянинъ“). Отже сей послѣдній орфографичний звичай не є изключно нашъ, а той первий не є изключно московський, бо ми, основууючись на самій етимології, повинні би тежъ писати „руський“, а зъ узвгляденнемъ евфоничнихъ законівъ нашої мови, „русьський“. Но такъ само могли би писати и Москалі, безъ найменшого уцѣрбу своїй вимові, по тій простій причині, що „с“ належить до тої категорії конзонантівъ, которихъ московський языкъ ніякъ змяхчити не вміє, и знакъ мяхчення при тій букві тільки для паради въ московськїмъ письмі ставляється. Теперъ же питаємось, чи не є отсе чиста шарлятанерія, основувати різницю народности на релятивній орфографії одної, противъ звичаю народнѣго, для обоіхъ народностей абсолютно прийатої назви? Чи не є отсе найявійше практикованне приповідки: „на село людей дурити“?.. Воно именно такъ. Звісна річъ, що люде на селі на субтельностяхъ орфографичнихъ, а ще на такихъ мудрагельнихъ, не конче пізнають; въ такій формі можна імъ отже найлояльїшимъ способомъ викладати теорію о народнімъ єднстві Русинівъ зъ Москалями. Може ні? Ми докажемо приміромъ. Ото запитаємось ш. редактора „Слова“, чия на нїмъ шкура, руска чи русска? а вінъ нехай одповіть намъ однимъ изъ тихъ двохъ слівъ, не на письмі а усно, и то духомъ, не проволікаючи вимови. Коли нашъ музикальний слухъ русьскій здужає уловити ту різницю, якої доконче потреба для нашого внутрішнѣго переконання, що вінъ справді не думавъ о шкурі московській, тоді признаємо, що вінъ вартъ бути учителемъ того редактора, которого назвали „kglarzem politycznym“, въ противнімъ же случаю різниця народня, яку вінъ межи народомъ руськимъ а московськимъ бачить, останеться — проблематична.

— Експесси виборові въ Угорщині зачинають прибирати характеръ епидемичній и пригадують сцени зъ 1861 р. Малярські кандидати поступили

вже такъ далеко, що жадають уже установлення повного министерства, якъ отсе було въ 1848 р.

— Мадярські впливи въ министерстві намагають всіма силами, щобъ зъ хроничнѣй кризи въ хорватській надворній канцелярії, зділати кризу канцелярії самої. Замість хорватського патріота єпископа Стросмавра, підсунули кандидатуру Пеяцевича, старо-консерватиста, о которого програмі зъ певної сторони запевняють, що вінъ не тільки за спільнимъ угорсько-хорватськимъ законодавствомъ, але также за знесеннемъ усіхъ автономично жизнь Хорваціі забезпечуючихъ інституцій дієвувати буде.

— Замість гр. Клам-Мартиница, знаменитого чеського патріота, має именованій бути намісникомъ Чехіі п. Ротквирхъ, которий — по-чеськи говорити не знає.

— На місце Мамулі именованій намісникомъ Далмаціі 'генералъ-поручникъ Филиповичъ. Жовніри вони оба! Врешті Ляпена все ще стоїть на чолі дальматинської управи.

 До кінця сего року вийде ще шість випусківъ „Мети“. Упращаємо Шановнихъ Абонентівъ о ласкаве присиланне передплати, а тихъ Ш. Панівъ, которі сь передплатою въ заягlostі остаютьца, по крайній мірі о присиланне належистости за часъ минувший.

Администрація.

